

ВІДЗИВ
офіційного опонента
про дисертацію Левочкиної Світлани Владиславівни
«ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ОНІМІВ
У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ В ЖАНРІ ФЕНТЕЗИ
(на матеріалі творів Урсули Ле Гуїн)»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук за спеціальністю
10.02.04 – германські мови

Розпочата ще в античні часи дискусія навколо того, що приховує у своїй внутрішній формі власна назва, стимулює філософські, мовознавчі, соціологічні та лінгвокультурні пошуки протягом багатьох століть. При цьому, кожне наближення до осмислення онтологічної природи ономастикону – специфічної мовної підсистеми, яку Ю.М. Лотман образно визначає як «інкорпоровану у товщу людської мови іншу, інакше влаштовану мову», – порушує нові дослідницькі завдання та відкриває завіси нових таємниць. Тому попри величезну кількість існуючих наукових концепцій, невирішеними, спірними та суперечливими досі залишаються багато питань, серед яких найбільшу зацікавленість викликають розвідки з питань пояснення семантичної складової онімів та з'ясування специфіки їх функціонального навантаження, особливо у творах майстрів літературного слова, де власні назви набувають особливого статусу: адже, художній текст, зокрема текст фентезі, підносить оніми до рівня символів, що заохочують інтерпретатора замислитись над їхнім глибинним змістом, закодованим у надрах цього тексту. Авторка ж рецензованої дисертації робить доволі вдалу, на наш погляд, спробу замислитись над сутністю задуму творця художнього тексту та змодельовати концептуальний простір, в якому ономастичні елементи виступають базовими інформаційними вузлами.

Звертаючись у своєму дослідженні до феномену власної назви (далі ВН) та маючи за мету комплексно дослідити лінгвокогнітивні засади творення художнього ономастикону Урсули Ле Гуїн (с. 21), С.В. Левочкина

пропонує авторський варіант вирішення багатовікового диспуту та залучає для цього новаторський за своєю сутністю методологічний апарат. Зокрема, синтез понять, розроблених в царині теорії номінації, та спеціальних методик лінгвокогнітивного аналізу, запропонованих семантикою лінгвальних мереж та теорією прототипів, дозволив дисертантці розв'язати широкий спектр поставлених нею завдань та отримати валідні результати, що зумовило *актуальність* та *наукову новизну* рецензованого дослідження. Зупинимось детальніше на деяких найбільш суттєвих моментах, що свідчать на користь *теоретичної значущості* проведеної С.В. Левочкіною наукової розвідки та цінності її особистого наукового доробку.

У першому розділі на тлі ґрунтового аналізу наявних в історії наукової думки поглядів на феномен власної назви та засад її розмежування з апелювальною лексикою дослідниця переконливо презентує власний методологічний апарат, основні поняття та техніки якого верифікуються нею у Розділі 2 на конкретному емпіричному матеріалі. При цьому дослідницька база дисертації вбачається доволі солідною: проаналізовано 929 мовних одиниць у 7976 прикладах їхніх вживань у текстах чотирьох романів загальним обсягом 691 сторінка, що свідчить на користь валідності отриманих дисертанткою результатів.

Дисертантці вдалось довести думку про феноменологічну сутність ВН як згорнутої формули авторського мислення. У цьому зв'язку особливо цінним виявляється творче о-смислення дослідницею ономастичного простору художніх творів Урсули Ле Гуїн та її здатність побудувати когнітивний каркас, на якому базується подальше розгортання смислової структури тексту в цілому. Сторінка за сторінкою, у дисертації розкривається концептуальне підґрунтя того, як власна назва вплітається у тканину художнього тексту жанру фентезі, створюючи унікальну багаторівневу матричну модель, яка представляє концептосферу ЧАРІВНОЇ КРАЇНИ ЗЕМНОМОР'Я з її подальшим розгалуженням на певні тематичні простори (домени) та субпростори (парцели та субпарцели). Детально аналізуючи

особливості конституювання виділених нею доменів «Чарівний світ», «Звичайний світ», «Вірування» та «Природне середовище», дисертантка наочно доводить, що кожен із субпросторів цих доменів має різну онімну щільність, пов'язується із власними назвами відповідних текстових референтів через внутрішню форму онімів та слугує континуумом, в ділянках якого ономасіологічні структури власних назв варіюють від прототипних до периферійних з різним ступенем наближення до центру.

Поринаючи у глибинні змісти аналізованих феноменів, дослідниця розкриває концептуальне підґрунтя того, яким чином завдяки процесам семантичного звуження, метафоричних та метонімічних зсувів або їх поєднання у внутрішній формі літературного оніма формується система мотиваційних ознак, які експлікують контекстуально обумовлене референтне значення останнього, в результаті чого інформація про носія ВН виходить на поверхню та відкривається інтерпретаторові. Оперуючи категоріями фреймової семантики, семантики прототипів, семантики лінгвальних мереж, С.В. Левочкіна пояснює, які кроки концептуальної деривації відбуваються у внутрішній формі аналізованих ВН, що дозволило їй встановити механізми розгортання базисної пропозиціональної схеми (далі БПС) персоніфікації як основи ономасіологічної моделі оніма, в якій ВН-персоніфікатор експлікує певну кількість предикатів БПС різної природи – буттєвих, акціональних, посесивних, ідентифікаційних та компаративних.

У своїй роботі дисертантка пояснює, яким чином онім стає потужним засобом характеристикації свого референта як персонажа художнього твору, а аналіз функціональних особливостей літературних онімів у романах Урсули Ле Гуїн переконливо та логічно доводить думку про те, що власні назви виступають своєрідними сигналами адресованості тексту фентезі читачеві: завдяки своїй «промовистості» вони стимулюють інтерпретативні здібності адресата та змушують його залучити до сфери своєї інтерпретативної діяльності широкий спектр фонових знань.

Зазначені думки демонструються С.В. Левочкіною на прикладі власної інтерпретативної діяльності. Наведений у дисертації детальний аналіз онімічного простору тетралогії Урсули Ле Гуїн «Earthsea Quartet» виявив широку ерудицію дисертантки та її обізнаність у сфері суміжних із мовознавством галузей – когнітивної науки, міфології та культурології. У рецензованій роботі вузький, лінгвістичний контекст власної назви стає тлом, на якому розгортається детальне та ґрунтовне дослідження контексту більш широкого – позамовного, ментального, культурологічного. Таким чином, на сторінках аналізованої дисертації експліцитно виходить на поверхню потрійна співвіднесеність онімічної лексики, про яку зазначає С.В. Левочкіна, – із позначуваним референтом і через нього з предметним світом (реальним чи уявним); з інформацією про референта, структурованою у мисленні автора та/або інтерпретатора оніма, та з семіотичною системою мови, яка породжує ВН (с. 27). У роботі також виявляються органічно поєднаними два провідних аспекти ономастикону. З одного боку, власна назва, сугестивна за своєю когнітивною природою, постає як авторський художній прийом, який забезпечує адекватність впливу на читача та досягнення мистецької мети. Водночас, вона виявляється засобом поєднання різних можливих вимірів текстового хронотопу та закодованих у ньому множинних смислів.

Наведені вище думки не є вичерпними, якщо говорити про позитивні якості рецензованої дисертації. Логічність та послідовність структурування та викладення основного змісту роботи; інформативні Додатки, що наочно демонструють здобуті дослідницею результати; коректність посилань на вагому базу теоретичного (308 позицій у використаному бібліографічному списку) та ілюстративного матеріалу, виваженість більшості висновків та їх обґрунтувань свідчать про здатність С.В. Левочкіної до проведення самостійного наукового пошуку та вміння залучити до його виконання дані сумісних з лінгвістикою наук, підпорядкувавши їх поясненню мовних та мовленнєвих реалій.

Проте, будь-яка наукова розвідка, особливо новаторська в плані своїх методологічних засад, завжди викликає дискусію, в ході якої отримують уточнення існуючі ідеї, народжуються нові істини та розкриваються незвідані ще дослідницькі горизонти. Дисертаційна робота, подана до захисту С.В. Левочкиною, не є винятком. В ній наявні декілька моментів, які варто, на наш погляд, прокоментувати, прояснити та пояснити.

1. Наводячи поширену в ономастиці думку про певну семантичну «порожнечу» ВН та пояснюючи сутність *інформативної* функції оніма, яка дозволяє усвідомити всю інформацію про його референта, дисертантка зазначає, що ця інформація «формується на теренах текстового простору» (с. 47), і «розкриття (інтерпретація) значення онімів та встановлення семантичних ознак, які заповнюють «порожнечу» в їхніх значеннях, відбувається у контексті» (с. 46). Не можна не погодитись з такою авторською позицією. Однак, виникає питання: чому переважна більшість проаналізованих у роботі прикладів подана відірвано від їх контексту? На нашу думку, у деяких випадках відірваність аналізованого оніма від його втілення у тканині текстової оповіді ставить під сумнів авторські інтерпретації його функціонального статусу як *власної*, а не загальної назви. Так, віднесення наявних у досліджуваній тетралогії Урсули Ле Гуїн антропонімів або топонімів до розряду ВН цілком зрозуміле навіть поза межами їх текстового вжитку, чого не можна сказати, наприклад, про лексеми, концептуальне навантаження яких відсилає читача до парцели ЧАРОДІЙНИЦТВО (домен «Чарівний світ»). Зокрема, чому номінації МИСТЕЦТВА ЧАРОДІЙСТВА (*Wizardry, Magery, the Art, the Power* та їхні варіації), ПРОЯВУ ЧАРОДІЙНИЦТВА (*the Making, the Unmaking*) та ПЕРЕТВОРЕННЯ (*the Illusion-Change, Summoning, Patterning* та ін.) трактуються як ВН – адже, їх внутрішня форма кодує позначення абстрактної, тобто *класифікуючої* ознаки, що притаманна загальним назвам, на відміну від *ідентифікуючої* номінації (персоніфікації), реалізованої у формі онімічного мовного знака, про що йдеться на с.с. 36-37? Можливо,

саме аналіз контексту (мікро- та/або макро-), на значущості якого для розуміння феноменологічної сутності ВН наголошує дослідниця (див. с.с. 46-47), і є ключом до пояснення відповіді на це, а також наступне запитання?

2. Як корелюють із твердженням С.В. Левочкиної про «опір формам множини, який чинять назви унікально-специфічних об'єктів» (с. 30), номінації ЗАКЛИНАННЯ, в структурі яких домінують саме граматичні форми множини (*the Great Spells, Changing Spells, the Great Spells of Making and Shaping, the Great Spells of Opening, the Revelation Spells* та їх інші варіації)? Те ж саме питання виникає щодо окремих концептуалізацій з інших доменів – напр., *the Two High Priestesses* (субпарцела ДУХОВЕНСТВО), *the Twin-Brothers, the God-Brothers, the Twin Gods* та ін. (субпарцела СВІТСЬКА ШЛЯХТА) з парцели «Панство» домену «Звичайний світ»; *the Ten Wardens, the Warriors of the God-Brothers* (парцела ПРОСТОЛЮДИНИ); *the Great Ones/ whales* (парцела ТВАРИНИ); *the Black Ships* (субпарцела МАТЕРІАЛЬНІ АРТЕФАКТИ), *the Great Deeds* (субпарцела ДУХОВНІ АРТЕФАКТИ) з парцели «Артефакти» домену «Звичайний світ»; *the Nameless (Unnamed) Ones, the Dark Powers, the Dark Figures, the Old Ones, the (Tomb)stones* (парцела БОЖЕСТВО з домену «Вірування») та ін. Отже, чи можна взагалі вважати зазначені семіотичні структури власними назвами? Чи не призводить граматична форма множини одного з елементів наведених номінацій до втрати онімами свого референтного значення як глибинної змістовно-функціональної складової, яка актуалізує іменування *індивідуальної* сутності? Чи, можливо, форми множини у структурі згадуваних ВН означають концептуальний перехід останніх з розряду назв «унікально-специфічних об'єктів» до класу назв «контекстуально-специфічних об'єктів», для яких, як стверджує дисертантка, притаманна «легкість утворення форм множини» (с. 30). Але ж де тоді той контекст, в якому відбувається зазначена трансформація?

3. Детально аналізуючи ім'ятворчу фантазію Урсули Ле Гуїн шляхом побудови багаторівневої концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА

ЗЕМНОМОР'Я та інтерпретації її базових вузлів, С.В. Левочкіна систематизує номінативний простір онімів тетралогії «*The Earthsea Quartet*» та класифікує їх за певними принципами. Одним із базових розмежувань є розподіл проаналізованих онімів на мотивовані та немотивовані в залежності від когнітивної природи та схем взаємодії складників їх внутрішньої форми. Дослідниця стверджує, що внутрішня форма мотивованих ВН представлена концептуальною схемою «персоніфікації», поєднаною з одним або декількома предикатами інших базисних пропозиціональних схем («класифікації», «локативності», «подібності», «тотожності», «партитивності», «квалітативності», «контактної дії» тощо), в той час як ономасіологічна структура немотивованого оніма є концептуальною моделлю з нульовим предикатом, тобто вона не поєднується з жодною ознакою інших БПС. Наведені у тексті роботи та Додатках емпіричні дані наочно доводять, що загальна кількість мотивованих ВН у аналізованих фентезійних текстах значно переважає кількість немотивованих, що, власне, і надає доволі репрезентативну базу емпіричного матеріалу для дослідження. При цьому, як зазначає С.В. Левочкіна, «мотиваційні ознаки у внутрішній формі ВН можуть передаватись як одиницями англійської мови, так і одиницями створеної автором мови Земномор'я» (с. 89).

У контексті наведених вище міркувань привертає до себе увагу той факт, що переважна більшість досліджених прикладів є мотивованими знаками, які за формальними характеристиками є «англомовними», в той час як практично всі зі значно менш чисельних ВН, створених авторкою аналізованих романів як лексеми вигаданої нею специфічної мови Чарівної країни Земномор'я, вважаються немотивованими. Виникає запитання. Якщо, за спостереженнями дисертантки, Урсула Ле Гуїн «називає своїх персонажів відповідно до їхньої сутності» (с. 89), що вбачається цілком логічним у контексті міфопоетичної свідомості, яка домінує в уявному світі фентезі, то очевидно, що певні мотиваційні принципи мають обов'язково бути покладеними в основу творення внутрішньої форми кожного оніма. Чи

можна тоді вважати оніми *Tenar, Kossil, Thar, Mebbeth, Morred, Hupun, Sis, Duby, Punt, Gont, Barnisk* та багато інших згадуваних у роботі немотивованими? Чи існують певні концептуальні моделі формування внутрішньої форми саме цих онімічних знаків та яким чином корелюють їх номінативне та референтне значення?

4. На наш погляд, потребує уточнення твердження С.В. Левочкиної про те, що «між ВН та її референтом існує симетрія» (с. 89). Про яку саме симетрію йдеться? Адже, аналіз вживаних у фентезійних текстах Урсули Ле Гуїн онімів та їхніх варіантів свідчить, скоріше, на користь протилежного – асиметричних стосунків в досліджуваному ономастичному просторі, де один референт зазвичай має декілька мовних онімічних репрезентацій, і для обрахування усередненої кількості ВН та їхніх варіантів для одного референтного концепту у складі конкретного домену дисертантка навіть вводить до методологічного апарату свого дослідження коефіцієнт онімної варіативності, який різниться для представників різних парцел. До того ж, саме наявність у референта декількох імен дослідниця вважає характерною ознакою ЧАРІВНОЇ КРАЇНИ ЗЕМНОМОР'Я, в якій поряд із таємним, справжнім, «істинним» іменем, відомим лише обмеженій кількості людей, існує також ім'я побутове, «підмінне», яке відображає специфічну функцію референта (див., напр., с 71, 89-90).

В цілому, зазначені вище запитання та коментарі не стосуються базових концептуальних засад наукової розвідки С.В. Левочкиної, носять дискусійний характер та не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку дисертації. Рецензована робота є самостійним завершеним дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані дані. Останні в сукупності сприяють поглибленню напрацювань у сфері загальної та літературної ономастики, теорії номінації, когнітивної лінгвістики, ономасіології, лінгвосеміотики. Своєю дисертацією С.В. Левочкіна робить авторський внесок у розв'язання цілої низки мовознавчих проблем, зокрема питання функціонального статусу ономастикону; моделювання ментальних процесів,

покладених в основу номінативної діяльності автора художнього твору; кореляції концептів та мовних форм, що втілюють їх у тканині художнього тексту; інтерпретації закодованих в поняттях авторської свідомості глибинних змістів та їх контекстуального осмислення.

Рецензована робота надає дослідникам та викладачам-практикам як вагомий гносеологічний поштовх, так і корисний методологічний інструментарій для проведення власних теоретичних та прикладних розвідок. Надбання проведеного С.В. Левочкіною наукового пошуку можуть бути використані у практиці викладання академічних курсів із лексикології та стилістики англійської мови, спецкурсів з когнітивної семантики, загальної та літературної ономастики, лінгвосеміотики, лінгвістики та інтерпретації тексту, а також стануть у нагоді при написанні навчальних посібників із зазначених дисциплін. Більш того, матеріали дисертації можна використати для створення унікального лексикографічного видання, яке дозволить комплексно та всебічно представити авторський ономастичний ідіостиль Урсули Ле Гуїн.

Основні положення дисертації С.В. Левочкіної ідентичні змісту тексту автореферату, а найбільш вагомі результати проведеного дослідження всебічно висвітлено у 25 одноосібних авторських публікаціях загальним обсягом 8,4 друкованих аркушів, 14 з яких є статтями, опублікованими у фахових (7) та інших (7) наукових виданнях України; 1 – статтею у зарубіжному виданні. Решта 10 позицій – це тези доповідей дисертантки на вітчизняних та міжнародних наукових форумах, що засвідчує доволі репрезентативну апробацію її дослідницьких здобутків.

Критичний аналіз рецензованої роботи в аспекті її актуальності, наукової новизни, фундаментальності дослідження, теоретичної значущості, практичної цінності та валідності отриманих результатів надають право вважати, що дисертаційна робота *«Лінгвокогнітивні аспекти онімів у художньому тексті в жанрі фентезі (на матеріалі творів Урсули Ле Гуїн)»* відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння

вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка – *Левочкина Світлана Владиславівна* – заслугоує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Л.В. Гнаповська

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Навчально-наукового інституту
бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету

Підпис *Гнаповської Л.В.*
засвідчую *Гнаповська Л.В.* відділу кадрів

